

13. Kerkwijk, M. H. Evidence for a Massive Neutron Star from a Radial-Velocity Study of the Companion to the Black-Widow Pulsar PSR b1957+20 / M. H. van Kerkwijk, R. P. Breton, S. R. Kulkarni // *The Astrophysical Journal*. – 2011. – PP. 1–5.

14. Харина, Е. С. Особенности перевода заголовков испанских СМИ / Е. С. Харина // Университетские чтения : мат. научн.-метод. чтений ПГУ, Пятигорск, 11–12 янв. 2018 г. – Пятигорск, 2018. – С. 123–128.

15. Хакимова, Б. Х. Лингвокультурологические особенности паремиологии и фразеологии корейского языка на примере концепта «Женщина» / Б. Х. Хакимова // *Корееведение Казахстана*. – 2020. – Вып. 12. – С. 140–155.

16. Изотова, Н. П. Лингвистика психонарратива в романах Дж. М. Кутзее: параметры изучения / Н. П. Изотова // *Science and Education a New Dimension. Philology*. – 2015. – III (9). – Issue 44. – С. 45–49.

17. Куртова, Е. Р. Сравнительный анализ концепта «цвет» в идиоматической картине мира русского и английского языков (на примере колоратива «белый») / Е. Р. Куртова // *Наука, образование, культура : сб. ст. Междунар. научн.-практ. конф., Комрат, 2020*. – С. 567–572.

18. Березович, Е. Л. Русская лексика на общеславянском фоне: семантико-мотивационная реконструкция / Е. Л. Березович. – М. : Русский фонд содействия образованию и науке, 2014. – 488 с.

19. Завьялова, Н. А. Лингвоцветовая картина японского языка на материале фразеологизмов, основанных на колористических образах / Н. А. Завьялова // *Фразеологические чтения памяти проф. В. А. Лебединской*. – 2006. – Вып. 3. – С. 264–267.

20. Савина, М. С. Автобиографические мотивы в неореалистической прозе А. Крячуна / М. С. Савина // *Сб. мат. Междунар. научн.-практ. конф. «XXXII Кирилло-Мефодиевские чтения: 1150 лет славянской письменности», Самара, 23–24 мая 2013 г.* / под общ. ред. Л. Б. Карпенко. – Самара, 2013. – С. 125–132.

21. Еркова, Д. Н. Некоторые особенности лексико-семантической группы фразеологизмов с компонентом цвета, обозначающих характер человека, его качества (на материале русского и испанского языков) / Д. Н. Еркова // *Язык профессионального общения и лингвистические исследования : сб. ст. междунар. науч.-практ. семинара, Белгород, 2011 г.* / отв. ред.: Т. В. Самосенкова, Л. Г. Петрова. – Белгород, 2011. – С. 83–85.

Abstract. Based on the Russian national corpus data, on directed associative experiment, on advertising and Internet discourse, the article reveals the compound of color terms involved in nominations with widow-component creation; the color dominant of these nominations is established; the spheres of its functioning, functional potential, cases of meaning expansion are described.

Keywords: color term, color conceptosphere, phraseological unit, the Russian language conceptosphere.

УДК 811.161.3'37:398.9

А. А. Станкевіч

ЭМАТЫЎНАЯ ПАРАДЫГМА Ў БЕЛАРУСКІМ ПАРЭМІЙНЫМ ДЫСКУРСЕ

Анотацыя. У артыкуле аналізуецца эматыўная парадыгма парэміянага дыскурсу, прадстаўленая ў беларускіх народных выслоўях лексічнымі і словаўтваральнымі сродкамі, якія ўключаюць намінацыі адзінак як з пазітыўнай, так і з негатыўнай канатацыяй. Пры гэтым апісваюцца розныя спосабы вербалізацыі эмоцый чалавека ў афарыстычных выслоўях – імпліцытны, выражаны інгэрэнтна праз унутраны змест слова, яго ўзуальнае значэнне або адгэрэнтна, калі стылістычна нейтральныя словы ў некаторых народных афарызмах набываюць у пэўным кантэксце пераноснае, пераважна іранічнае значэнне, і экспліцытны спосаб

рэпрэзентацыі суб'ектыўна-ацэначнага значэння праз знешнія, фармальныя паказчыкі, як правіла, суфіксы суб'ектыўнай ацэнкі.

Ключавыя словы: парэмія, прыказка, правербіяльны выраз, народны афарызм, эматыўнасць, імпліцытны, экспліцытны, інгерэнтны, адгерэнтны.

Традыцыйная народная культура фарміравалася на працягу многіх стагоддзяў і адлюстроўвае народную мудрасць і вопыт, нацыянальную свядомасць і светапогляд. Важнейшай часткай нацыянальнай духоўнай культуры з'яўляецца фальклор. Вусная народна-паэтычная творчасць вызначаецца сваёй шматжанравасцю, ідэйнай значнасцю, глыбокім зместам і багаццем разнастайных форм мастацка-вобразнага адлюстравання аб'ектыўнай рэчаіснасці. У агульнай сістэме фальклорных твораў выдзяляюцца так званыя малыя жанры – прыказкі, прымаўкі, загадкі, скарагаворкі і інш., якія збліжае невялікі тэкставы аб'ём, лаканічнасць, афарыстычнасць, вобразнасць і выразнасць выражэння зместу.

Асаблівую папулярнасць і вядомасць у грамадстве маюць прыказкі і прымаўкі. «І прыказкі, і прымаўкі <...> выяўляюць бліскучыя здольнасці народа да вобразнага мыслення, яго выключную назіральнасць, разважлівасць, высокія маральныя асновы, жыццёвы практыцызм і бязмежныя моўныя багацці» [1, с. 10].

У народных афарыстычных выразях сфармуляваны своеасаблівы «кодэкс» паводзін чалавека, выказваюцца агульнапрынятыя філасофскія, сацыяльныя і маральна-этычныя погляды на разнастайныя з'явы жыцця. Як адзначаюць даследчыкі вуснай народна-паэтычнай творчасці, «прыказка закранае слухача, здзіўляе яго незвычайнай змястоўнасцю, згущанасцю думкі пры сцісласці слоў, трапнасцю выяўлення сутнаскага ў прадмеце, лагічнай сувязі ў адносінах, чагосьці таёмнага ў пачуццях» [2, с. 10].

Прыказкі і прымаўкі як асобны жанр вуснай народнай творчасці ў значна большай ступені, чым усе астатнія малыя жанры, маюць выразную прагматычную накіраванасць. Дыдактычна-павучальная функцыя парэмій выражаецца ў тым, што яны ўслаўляюць высокія маральна-этычныя прынцыпы грамадскага і сямейнага жыцця, рэгламентуюць разнастайныя правілы паводзін чалавека, даюць ацэнку усіх сфер дзейнасці чалавека, катэгарычна асуджаюць розныя заганы характару, паводзін, дзейнасці і ўзаемаадносін людзей.

«Прыказкі з іх здольнасцю абагульняць жыццёвы вопыт, суадносяцца з многімі з'явамі рэчаіснасці – гэта, па сутнасці, маленькія прытчы. <...> Прыказка вызначаецца завершанасцю і лаканічнасцю формы, яскравай метафарычнасцю, рытмічнасцю мовы, разнастайнасцю сродкаў мастацкай выразнасці», – адзначае В. П. Рагойша [3, с. 282–283]. Мастацка-вобразная форма адлюстравання фактаў і з'яў аб'ектыўнай рэчаіснасці вымагае выкарыстання ў парэміях развітай сістэмы слоўна-вобразных сродкаў. Паколькі ў правербіяльных выразях даволі часта даецца ацэнка пэўных з'яў, дзеянняў, паводзін і характарыстык, важную ролю ў іх семантыцы адыгрывае катэгорыя эматыўнасці.

Эмацыянальныя адносіны заўсёды звязаны з ацэнкай, характарам разумення чалавекам аб'ектыўнай рэчаіснасці, таму эматыўнасць як кампанент сэнсавай структуры слова адлюстроўвае суб'ектыўныя погляды гаворачых. Як адзначае В. І. Шахоўскі, эматыўнасць – «гэта іманентна ўласцівая мове здольнасць выражаць сістэмай сваіх сродкаў эмацыянальнасць як факт псіхікі, адлюстравання ў семантыцы моўных адзінак сацыяльныя і індывідуальныя эмоцыі» [4, с. 24]. У семантычнай структуры эматываў В. І. Шахоўскі выдзеліў эматыўныя семы – эмасемы, якія і абумоўліваюць рэпрэзентацыю эмоцый чалавека ў маўленчай плыні [5].

Мэтай нашага даследавання з'яўляецца апісанне моўных сродкаў стварэння эматыўнасці ў беларускіх народных прыказках і прымаўках.

Асноўнымі сродкамі выражэння эматыўнасці ў парэміях служаць лексічныя адзінкі і словаўтваральныя элементы.

Эматыўная парадыгма парэмійнай прасторы прадстаўлена як намінатыўнымі адзінкамі з пазітыўнай афарбоўкай, якія выражаюць станоўчыя адносіны да выказваемага (меліяратыўная лексіка), так і словамі з адмоўнай канатацыяй (пеяратыўныя назвы). Калі сема эматыўнасці з'яўляецца ядзернай у семантычнай структуры слова, эматыўнасць намінатыўнай адзінкі выражаецца імпліцытна, унутраным зместам слова, яго ўзуальным значэннем і становіцца інгерэнтнай.

Эматыўная лексіка са станоўчым значэннем, якое выражаецца імпліцытна, у афарыстычным дыскурсе перадае пазітыўную ацэнку, адабрэнне пэўных якасцей асоб або ўласцівасцей прадметаў ці з'яў: *Добрая жонка цяплей за валёнкi* [ПП-2, с. 66]; *Дарагі той куток, дзе завязалі пупок* [ПП-1, с. 288]; *У родным лесе і куст родны* [ПП-1, с. 290]; *Родная зямелька – як зморанаму пасцелька* [Янк., с. 59]; *Добрае слоўцо лепш за піўцо* [ПП-1, с. 391]; *Добрая слава далёка чуваць* [ПП-1, с. 172]; *Шчыраму і бог дапамагае* [ПП-2, с. 254]; *Асцярожнага і бог беражэ* [ПП-2, с. 299]; *Жычлівага чалавека ў няшчасці пазнаеш* [ПП-2, с. 255]; *Прыгожаму ўсё гожа* [ПП-28, с. 203]; *У харошага мужыка і свіння дасужа* [ПП-1, с. 202].

Меліяратыўная лексіка ў правербіальных выразах адлюстроўвае таксама такія станоўчыя эмоцыі, як любоў, павага, сімпатыя, пяшчота: *Многа харошых, да мілага нет* [ПП-2, 7]; *Не піў бы, не еў бы, да на любу глядзеў бы* [ПП-2, с. 8]; *Без сонейка свету не быць, без мілага нельга жыць* [ПП-2, 7]; *Зямля святая ўсё прымае* [ПП-1, с. 52]; *Прачыстая прынясе хлеба чыстага* [ПП-1, с. 109].

Неабходна, аднак, адзначыць, што лексіка-семантычнае поле эматыўнасці ў беларускім парэмінным дыскурсе даволі часта ўключае пеяратыўныя назвы, якія перадаюць пачуццё асуджэння негатыўных паводзін асоб, заганных рыс іх характару, дрэнных адносін да людзей і іншых адмоўных з'яў: *Баламутка на ўсякія штукі хутка* [Янк., с. 320]; *У ліхога бортніка горкі мёд* [ПП-2, с. 258]; *Ліхая кампанія на ліха выведзе* [ПП-1, с. 384]; *Горды ды ўпарты нічога не варты* [ПП-2, с. 300]; *Завіднае вока бачыць далёка* [ПП-2, с. 263]; *Хто ліслівы, той куслівы* [ПП-2, с. 318]; *Дурная галава не сіее* [ПП-2, с. 244]; *Хата чужая – як свякруха ліхая* [Янк., с. 40]; *Скнарыца і за трэску пасварыцца* [Янк., с. 295].

Сустрэкаюцца выпадкі, калі стылістычна нейтральныя словы ў некаторых народных афарызмах набываюць у пэўным кантэксце пераноснае значэнне, як правіла, з пеяратыўнай афарбоўкай. Такая эматыўная канатацыя з'яўляецца адгерэнтнай, кантэкстуальна абумоўленай: *Узяў пілку на сваю шыйку* [ПП-2, с. 72]; *Акуратніца – відаць серада з-пад пятніцы* [Янк., с. 273]; *Жызь – маліна, а раскусіш – журавіна* [ПП-2, с. 408]; *Праўда халодная, а мана цёплая* [ПП-2, с. 435]; *Свякроў любіць нявестку, як сабакі дзеда* [ПП-2, с. 96].

Калі сема эматыўнасці ў семантычнай структуры асобных слоў у складзе прыказкавага выказвання з'яўляецца дыферэнцыяльнай, відавой, узнікае экспліцытнае выражэнне суб'ектыўна-ацэначнага значэння праз знешнія, фармальныя паказчыкі, як правіла, суфіксы суб'ектыўнай ацэнкі. Такі спосаб стварэння эматыўнай афарбоўкі надзвычай пашыраны ў беларускіх народна-паэтычных крылатых выслоўях.

Суфіксы суб'ектыўнай ацэнкі у афарыстычных выразах з'яўляюцца сродкам экспліцытнага выражэння інгерэнтнай эматыўнасці як са станоўчай, так і адмоўнай канатацыяй. Яны ствараюць эмацыянальнасць і экспрэсіўнасць выказвання, надаюць крылатым выслоўям суб'ектыўна-ацэначны характар. Так, ласкальныя і памяншальна-ласкальныя суфіксы выражаюць пазітыўную ацэнку прадметаў, з'яў, асоб, іх якасцей і ўласцівасцей – перадаюць эмоцыі замілавання, пяшчоты, ласкальнасці, спагады, спачування; павелічальныя і павелічальна-зневажальныя паказваюць негатыўныя адносіны – знявагу, пагарду, насмешку, іронію і інш. з рознымі экспрэсіўнымі

адценнямі. У колькасных адносінах у прыказках і прымаўках значна пераважаюць словы са станоўчай канатацыяй.

Тэматычны спектр эматыўных намінацый з экспліцытнай формай выражэння семантыкі ў парэміях надзвычай разнастайны. Гэта:

– назвы асоб паводле роднасных адносін: *Удаўся сыночак у бацьку – волас у волас, голас у голас* [Янк., с. 134]; *Дзеткі маленькія, а вочкі, як боб* [ПП-2, с. 114]; *Першае дзіцятка – панятка* [Янк., с. 130]; *Кукушка – не птушка, нявеста – не дачушка* [ПП-2, с. 95] або сямейнага становішча: *Без гаспадынькі хата, што дзень без сонца* [ПП-2, с. 68]; *Мой хвор мужычок, да красён, як бурачок; а я здарова, да жоўта, як маркова* [ПП-2, с. 71]; *Бог даў жонку, як мурашачку* [Янк., с. 114]; *Зіма – свякруха, лета – матачка* [ПП-1, с. 73];

– назвы рэалій прыроднага свету: *Свяціла б сонейка, а месячык не сагрэе* [ПП-2, с. 468]; *Дождж вымачыць, а сонейка высушыць* [Янк., с. 81]; *І на працу, і з працы без сонечка* [Янк., с. 32]; *Нашы рэчачкі з крынічак пачынаюцца* [Янк., с. 223];

– назвы з’яў фітасферы: *Па кропельцы – рэчка, па травінцы – копка, а па копцы – стог* [Янк., с. 92] і заасферы: *Конік маленькі, але даражэнькі* [Янк., с. 176]; *Бяры здалёку жонку, а кароўку купляй зблізку* [Янк., с. 115];

– назвы сферы паўсядзённага побыту: *Ані дзын, ані за вяровачку* [Янк., с. 299]; *Серадзінка, як аўчынка: і летам, і зімой добра* [ПП-2, с. 484]; *Няма лепшай хаткі, як родная матка* [ПП-2, с. 80]; *Сваё лычка лепей за чужы раменьчык* [Янк., с. 199];

– назвы адцягненых з’яў: *Што гадзінка, то новая прычынка* [Янк., с. 298]; *Серадзінка, як аўчынка: і летам, і зімой добра* [ПП-2, с. 484]; *Што сяльцо, то і нараўцо* [Янк., с. 259]; *Кінуў слаўцом, як пярком* [Янк., с. 154]; *Лецечка няўлежна, затое ўежна* [Янк., с. 86].

Значна радзей выкарыстоўваюцца эматыўныя назвы з адмоўнай ацэнкай: *Паны як паны, ды паняты, як сабачаняты* [Янк., с. 45]; *Ёсць людзі і людзішчы* [Янк., с. 331].

Своеасаблівы гумарыстычны эфект стварае кантрастнае спалучэнне ў адным кантэксце пазітыўных і негатыўных форм суб’ектыўнай ацэнкі ў дачыненні да аднаго і таго ж статуснага асобы: *Першая жончэчка, як на небе зорачка, а другая жончэчка, як у садзе пчолачка, а трэцяя жанішчыца, як у лесе савішчыца* [Янк., с. 130].

У некаторых выпадках у правярбіяльных выразках выкарыстанне форм з суфіксамі пазітыўнай суб’ектыўнай ацэнкі спалучаецца з адгерэнтнай формай выражэння эматыўнасці праз іранічны падтэкст, намёк, схаваную ўсмешку, што значна разнастайна форму выражэння прыказкавага зместу, уносіць элемент моўнай гульні ў выказванне, набліжае асобныя выразы да каламбураў і павышае іх выяўленчую выразнасць: *Галоўка, як у дзіцяці, што не ведае ні бацькі, ні маці* [Янк., с. 275] ‘пра інфантальнага чалавека’; *На языку мядок, а на сэрцы лядок* [Янк., с. 178] ‘у кагосяці не супадаюць словы і адносіны’; *Не пытайся, ці галоўка гладка, а пытайся, ці падмеценая хатка* [Янк., с. 91] ‘не шукай прыгожую, а шукай працалюбіваю’; *Шчасце на дне мора рыбкаю плавае* [Янк., с. 242] ‘нялёгка дасягнуць поспеху’; *Броўкі, як сярпчкі, а ніўка няжэтая стаіць* [ПП-2, с. 270] ‘прыгожая, але лянівая’; *Ты работачка, не бойся, я цябе чапаць не буду* [Янк., с. 269] ‘пра гультаяватага чалавека’.

Такім чынам, эматыўнасць як тэкставая катэгорыя парэміянага дыскурсу, якая выражае эмацыянальны стан чалавека, з’яўляецца важным ацэначным элементам у структуры парэміяных выказванняў, які арганічна спалучаецца з дэскрыптыўнымі кампанентамі. Эматыўная парадыгма парэміянай прасторы прадстаўлена ў беларускіх народных выслоўях лексічнымі і словаўтваральнымі сродкамі, якія ўключаюць намінацыўныя адзінкі як з пазітыўнай, так і негатыўнай афарбоўкай.

Вербалізацыя эмоцый чалавека ў афарыстычных выслоўях выражаецца як імпліцытна, інгерэнтна – унутраным зместам слова, яго ўзуальным значэннем, так і адгерэнтна, калі стылістычна нейтральныя словы ў некаторых народных афарызмах

набываюць у пэўным кантэксце пераноснае, пераважна іранічнае значэнне. Акрамя імпліцытнага выражэння эматыўнасці, у парэміях актыўна выкарыстоўваецца экспліцытны спосаб вербалізацыі суб'ектыўна-ацэначнага значэння праз знешнія, фармальныя паказчыкі, як правіла, суфіксы суб'ектыўнай ацэнкі.

Сукупнасць розных маўленчых спосабаў стварэння эматыўнасці ў парэміях утварае своеасаблівае функцыянальна-семантычнае поле ацэначнасці, прастора якога складаецца з іерархічна залежных рознаўзроўневых адзінак моўнай сістэмы, што выконваюць выразную слоўна-вобразную функцыю, павышаюць выяўленчую выразнасць і экспрэсіўны патэнцыял прыказкавага слова.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Грынблат, М. Я. Прыказкі і прымаўкі ў дзвюх кнігах, кн.1 / рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : «Навука і тэхніка», 1976. – 557 с.
2. Калеснік, У. С. Руплівец у матачніках роднага слова / У. С. Калеснік // Прыказкі і прымаўкі ў дзвюх кнігах, кн. 2. / рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : «Навука і тэхніка», 1976. – С. 3–14.
3. Рагойша, В. П. Паэтычны слоўнік / В. П. Рагойша. – Мінск : «Выш. школа», 1978. – 320 с.
4. Шаховский, В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. – 3-е изд. / В. И. Шаховский. – М. : ЛИБРОКОМ, 2009. – 208 с.
5. Шаховский, В. И. Эмоции – мотивационная основа человеческого сознания [Электронный ресурс] / В. И. Шаховский // Статьи электронной библиотеки ВГПУ. – Режим доступа : <http://www.vspu.ru/index.php?path=books&info=bibindx&indx=bibindx>. – Дата доступа : 20.08.2021.

Прынятыя скарачэнні

- ПП-1 – Прыказкі і прымаўкі ў дзвюх кнігах, кн. 1 / рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : «Навука і тэхніка», 1976. – 557 с.
- ПП-2 – Прыказкі і прымаўкі ў дзвюх кнігах, кн. 2 / рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : «Навука і тэхніка», 1976. – 616 с.
- Янк. – Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы / склаў Ф. Янкоўскі. – 3-е выд., дапрац., дап. – Мінск : «Навука і тэхніка», 1992. – 491 с.

Abstract. The article analyzes the emotive paradigm of paremia discourse, represented in Belarusian folk sayings by lexical and word-forming means, including nominative units with both positive and negative connotations. At the same time, various ways of verbalizing human emotions in aphoristic sayings are described – implicit, expressed inherently through the internal content of the word, its usual meaning or adherent, when stylistically neutral words in some folk aphorisms acquire a figurative, mainly ironic meaning in a certain context, and an explicit way of representing subjective-evaluative meaning through external, formal indicators, as a rule, suffixes of subjective evaluation.

Keywords: paremia, proverb, proverbial expression, folk aphorism, emotivity, implicit, explicit, coherent, adherent.

УДК 811.161.1'373.74(470.23-25): 94(47).05

Е. Н. Степанов

ПЕТРОВСКАЯ ЭПОХА ВО ФРАЗЕОЛОГИИ САНКТ-ПЕТЕРБУРГА

Аннотация. В статье рассмотрены пути влияния социально-исторических событий Петровской эпохи на формирование и особенности функционирования фразеологии города Санкт-Петербурга как социального и лингвокультурного пространства, определено место этих фразеологизмов в системе разных по «внешнему масштабу» лингвокультурных пространствах.